

MINISTARSTVO PRAVOSUĐA, UPRAVE I LOKALNE SAMOUPRAVE

Nacrt

PRIJEDLOG ZAKONA O IZMJENAMA I DOPUNAMA
KAZNENOG ZAKONIKA S KONAČNIM PRIJEDLOGOM ZAKONA

Zagreb, rujan 2003.

I. USTAVNA OSNOVA DONOŠENJA ZAKONA

Ustavna osnova za donošenje ovoga Zakona, sadržana je u odredbama članka 2. stavka 4. alineje 1. Ustava Republike Hrvatske («Narodne novine» br. 41/01 i 55/01 - pročišćeni tekst).

II. OCJENA STANJA I OSNOVNA PITANJA KOJA SE TREBAJU UREDITI ZAKONOM, TE POSLJEDICE KOJE ĆE DONOŠENJEM ZAKONA PROISTEĆI

Neposredno nakon donošenja Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona od 9. srpnja 2003. godine bile su podvrgnute kritici njegove odredbe koje su se odnosile na kaznena djela protiv časti i ugleda, osobito nova redakcija članka 203. Kaznenog zakonika prema kojoj više nije moguće isključenje protupravnosti kod kaznenog djela klevete. U novinarskim je krugovima izražena bojazan da će se na taj način novinari ograničiti u slobodi izražavanja. Istodobno su isticani zahtjevi za potpunim ukidanjem kaznenih djela protiv časti i ugleda ili barem za odustajanjem od mogućnosti da se za ta kaznena djela izriče kazna zatvora.

Iako je posljednja izmjena članka 203. Kaznenog zakona (koji je u međuvremenu postao Kazneni zakonik) bila potaknuta isključivo stajalištima pravne doktrine, pa prema tome nije moglo biti govora o želji Vlade Republike Hrvatske da tom izmjenom ograniči novinarske slobode, ipak je pod utjecajem kritika Vlada Republike Hrvatske odlučila preispitati čitavu glavu XV. Kaznenog zakonika koja se odnosi na kaznena djela protiv časti i ugleda. U tu svrhu prikupljeni su podaci o stanju suvremenih europskih kaznenih zakonodavstava. Oni pokazuju da u kaznenim zakonicima europskih kontinentalnih zemlja ne postoji tendencija ukidanja klevete i drugih kaznenih djela protiv časti i ugleda, ali da je prisutno kretanje u smjeru ublažavanja kaznenopravne represije, naročito za odustajanjem od izricanja kazne zatvora i za sve češćom primjenom novčane kazne. S druge strane, ta zakonodavstva ne smatraju da novinarska i druga javna djelatnost može biti opravdanje za sve oblike kaznenog djela klevete i ne priznaju novinarima "pravo na laž" kada se svjesno iznose neistiniti podaci.

Stoga je Vlada Republike Hrvatske odlučila predložiti radikalne zahvate u glavi XV. Kaznenog zakonika. Prema ovom Prijedlogu kazna zatvora potpuno je isključena pa se u buduće za sva kaznena djela protiv časti i ugleda predviđa samo novčana kazna. To je značajna novost i u europskim razmjerima jer ne treba smetnuti s uma da većina zapadnoeuropskih država predviđa i dalje kaznu zatvora za ta kaznena djela, a poneke čak i u daleko dužem trajanju nego dosadašnji hrvatski Kazneni zakon (Njemačka npr. predviđa za novinarsku klevetu, pored novčane, i kaznu zatvora do pet godina!). Istodobno je bitno ograničena mogućnost zamjene novčane kazne kaznom zatvora koja bi od sada bila moguća samo ako nije uspjela prisilna naplata novčane kazne, čime se i kod kaznenih djela protiv časti i ugleda smanjuje mogućnost da se kazna zatvora vrati zaobilaznim putem. S druge strane, po uzoru na njemačko, austrijsko, švicarsko i slovensko kazneno zakonodavstvo predviđaju se dva oblika kaznenog djela klevete. U oba slučaja se iznose ili pronose činjenice koje mogu škoditi nečijoj časti ili ugledu. Međutim, za razliku od klevete koja se sada predlaže u članku 200. stavku 1. kod koje počinitelj iznosi neistinite činjenice svjesno, znajući da su neistinite, kod klevete koja se sada predlaže u članku 200. stavku 2. počinitelj ne zna jesu li činjenice istinite ili neistinite. To je situacija u kojoj se najčešće nalaze novinari koji prenose ono što su čuli, a da ne znaju je li to istinito ili nije.

Razlika između dviju navedenih vrsta klevete je važna upravo sa stajališta mogućeg isključenja protupravnosti. Novinarska i druga slična djelatnost može opravdati klevetu iz članka 200. stavka 2. jer postoji pravo i dužnost novinara da obavještavaju javnost sve dok su u dobroj vjeri, ali to pravo prestaje kada novinar zna da je ono što objavljuje neistinito (članak 200. stavak 1.). Shvaćanje koje i u posljednjem slučaju dopušta novinarima “pravo na laž” gubi iz vida da je sloboda tiska i drugih sredstava javnog priopćavanja (čl. 38. st. 2. Ustava) ograničena zaštitom ugleda i časti pojedinca (čl. 35. Ustava), što je izričito naglašeno i u čl. 10. st. 2. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (zaštita ugleda ili prava drugih kao razlog za ograničenje slobode izražavanja). Stoga i ovaj Prijedlog predviđa pod određenim pretpostavkama isključenje protupravnosti za sva kaznena djela protiv časti i ugleda, osim za klevetu iz članka 200. stavka 1. No, time se praktično ne umanjuje zaštita interesa novinara na slobodno izvještavanje jer, kako je već rečeno, oni će u pravilu biti u situaciji da ne znaju je li ono što objavljuju istinito ili nije čime će ispunjavati biće kaznenog djela klevete iz članka 200. stavka 2., ali ne i klevete iz članka 200. stavka 1.

III. OCJENA I IZVORI POTREBNIH SREDSTAVA ZA PROVOĐENJE ZAKONA

Za provedbu ovoga Zakona neće trebati osigurati posebna financijska sredstva u državnom proračunu Republike Hrvatske.

IV. TEKST PRIJEDLOGA ZAKONA S KONAČNIM PRIJEDLOGOM ZAKONA

PRIJEDLOG ZAKONA O IZMJENAMA I DOPUNAMA KAZNENOG ZAKONIKA

Članak 1.

U Kaznenom zakoniku ("Narodne novine", br. 110/97, 27/98, 129/00, 51/01 i 111/03) naziv i članak 52. mijenjaju se i glase:

"Izvršenje novčane kazne

Članak 52.

(1) Ne bude li novčana kazna u cijelosti ili djelomično plaćena u roku koji je određen presudom, naplatit će je prisilnim putem ispostava područnog ureda Porezne uprave Ministarstva financija na čijem je području prebivalište osuđenika, ili, ako osuđenik nema prebivalište na području Republike Hrvatske, na čijem se području nalazi sud.

(2) Ako se novčana kazna ne može ni prisilno naplatiti, sud će je zamijeniti kaznom zatvora tako da će jedan dnevni dohodak zamijeniti s jednim danom kazne zatvora, pri čemu kazna zatvora ne može biti dulja od šest mjeseci.

(3) Isplati li osuđenik nakon donošenja odluke o zamjeni novčane kazne kaznom zatvora dio novčane kazne, razmjerno će se smanjiti kazna zatvora, a isplati li novčanu kaznu u cijelosti, izvršenje kazne zatvora će se obustaviti.

(4) Nakon osuđenikove smrti novčana se kazna neće izvršiti."

Članak 2.

U članku 54. stavku 6. riječi: "po članku 52. stavku 3. " zamjenjuju se riječima: "po članku 52. stavku 2.", a zarez i riječi: "kad ta kazna zatvora nije dulja od šest mjeseci" brišu se.

Članak 3.

U članku 199. stavku 1. riječi: "ili kaznom zatvora do tri mjeseca" brišu se.
U stavku 2. riječi: "ili kaznom zatvora do šest mjeseci" brišu se.

Članak 4.

Članak 200. mijenja se i glasi:

“(1) Tko za drugoga iznese ili pronese neku neistinitu činjenicu koja može škoditi njegovoj časti ili ugledu znajući da je neistinita, kaznit će se novčanom kaznom do stope deset dnevnih dohodaka.

(2) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka, kaznit će se tko za drugoga iznese ili pronese neku činjenicu koja može škoditi njegovoj časti ili ugledu, a čija se istinitost ne može utvrditi.

(3) Ako su djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka počinjena putem tiska, radija, televizije, pred više osoba ili na drugi način zbog čega je neistinita činjenica ili činjenica čija se istinitost ne može utvrditi postala pristupačnom većem broju osoba, počinitelj će se kazniti novčanom kaznom.

(4) Dokaz istinitosti iznijete ili pronijete činjenice isključuje kazneno djelo klevete, ali ne i kazneno djelo uvrede (članak 199.) ako njeno postojanje proizlazi iz načina izražavanja ili drugih okolnosti.”

Članak 5.

U članku 201. stavku 1. iza riječi: “novčanom kaznom” dodaju se riječi: “do stope deset dnevnih dohodaka”, a riječi: “ili kaznom zatvora do jedne godine” brišu se.

U stavku 2. riječi: “kaznom zatvora od šest mjeseci do jedne godine” zamjenjuju se riječima: “novčanom kaznom”.

Članak 6.

Članak 203. mijenja se i glasi:

“Nema kaznenog djela ako su obilježja uvrede, klevete (članak 200. stavak 2.) ili iznošenja osobnih ili obiteljskih prilika ostvarena u znanstvenom, književnom, umjetničkom djelu ili javnoj informaciji, u obavljanju službene dužnosti, političke ili druge javne ili društvene djelatnosti, ili u novinarskom poslu, ili u obrani nekog prava ili zaštiti opravdanih interesa, a iz načina izražavanja i drugih okolnosti proizlazi da se ne radi o ponašanju koje je imalo cilj naškoditi nečijoj časti ili ugledu.”

Članak 7.

Članak 205. mijenja se i glasi:

“(1) Presuda kojom je oglašen krivim počinitelj kaznenog djela protiv časti i ugleda počinjenog putem tiska, radija, televizije ili drugog sredstva javnog priopćavanja objavit će se u cijelosti ili djelomično na zahtjev oštećenika, a o trošku počinitelja.

(2) Sud će u presudi odrediti način njenog objavljivanja pri čemu će, uvijek kada je to moguće, odrediti da to bude u istom sredstvu javnog priopćavanja u kome je kazneno djelo počinjeno.”

Članak 8.

Ovaj Zakon stupa na snagu 1. prosinca 2003. godine.

O B R A Z L O Ž E N J E

Uz članak 1.

Predloženom izmjenom napušta se dosadašnje rješenje prema kome nije bilo moguće prisilno izvršenje novčane kazne koja nije bila plaćena u roku, nego se ona odmah zamjenjivala kaznom zatvora (tzv. supletorni zatvor). Takvo je rješenje bilo u suprotnosti s načelom da je već novčana kazna zamjena za kratkotrajne kazne zatvora, pa je onda njena zamjena kaznom zatvora bez prethodnog pokušaja njene prisilne naplate u suprotnosti s njenom svrhom. Ono se pokazalo i neekonomičnim jer su na zamjenu novčane kazne kaznom zatvora pristajali i neki osuđenici koji su bili u stanju platiti novčanu kaznu i protiv kojih bi prisilna naplata uspjela, a to je dovodilo do pretrpanosti zatvora i povećanih državnih rashoda. Međutim, kako bi se izbjeglo dodatno opterećivanje sudova ako bi se njima povjerila prisilna naplata novčane kazne po pravilima ovršnog postupka, ocijenjeno je da će se postupak provesti jednostavnije i učinkovitije ako se povjeri poreznim upravama koje će ga provesti po odredbama upravnog prava.

Supletorni zatvor zadržan je u dosadašnjem obliku samo za slučaj da se novčana kazna ne može ni prisilno naplatiti. Predlaže se izmjena jedino glede najdužeg trajanja supletornog zatvora koje je smanjeno s dvanaest na šest mjeseci, jer je dosadašnja odredba bila u suprotnosti s tendencijom ograničavanja supletornog zatvora. Dodana je i odredba o neizvršivosti novčane kazne u slučaju osuđenikove smrti, koja proizlazi iz načela da se kazna izriče isključivo počinitelju kaznenog djela.

Uz članak 2.

Navedene izmjene nužna su posljedica izmjena u članku 52.

Uz članak 3.

Izmjene ovog članka odnose se isključivo na propisanu kaznu. S obzirom na tendenciju u suvremenom kaznenom pravu da se isključi kazna zatvora za kaznena djela protiv časti i ugleda u ovom članku se predlaže ukidanje kazne zatvora za kazneno djelo uvrede.

Uz članak 4.

Ovom izmjenom predviđaju se dva oblika kaznenog djela klevete. U 1. stavku sadržana je kleveta u užem smislu kod koje je neistinitost činjenica koje se iznose ili pronose obilježje kaznenog djela i ono mora biti obuhvaćeno samo izravnom namjerom počinitelja (počinitelj mora postupati "znajući" da je činjenica koju iznosi ili

pronosi neistinita). Po tome se ovako određena kleveta u članku 200. stavku 1. bitno razlikuje od dosadašnje koja se mogla počinuti ne samo s neizravnom namjerom, nego i iz nehaja, na što je upućivala odredba dosadašnjeg članka 200. stavka 3. prema kojoj je kleveta postojala i kad je počinitelj bio u otklonjivoj zabludi o istinitosti činjenica (stoga je ta odredba u ovom Prijedlogu brisana). Te situacije obuhvaćene su sada kaznenim djelom klevete iz članak 200. stavka 2. No počinitelj se i kod klevete iz članka 200. stavka 1. može osloboditi odgovornosti ako dokaže istinitost svoje tvrdnje jer time već pojmovno otpada kleveta kao iznošenje ili pronošnje neistinitih činjenica, ali se u tom slučaju, kao i do sada, može osuditi za uvredu.

U članku 200. stavku 2. uvodi se novi oblik klevete koji se sastoji u iznošenju kompromitantnih činjenica za koje se ne zna jesu li istinite ili ne. To kazneno djelo se temelji na presumpciji prema kojoj se svaki čovjek, pa tako i onaj tko postane žrtvom ovog oblika klevete, smatra dobrim dok mu se ne dokaže suprotno. Prema tome i činjenice koje su predmet ovog oblika klevete smatraju se neistinitim sve dok se ne dokaže njihova istinitost. Neistinitost činjenica nije obilježje kaznenog djela nego tzv. objektivni uvjet kažnjivosti koji ne mora biti obuhvaćen počiniteljevom namjerom. Namjera počinitelja odnosi se isključivo na svojstvo činjenica da mogu škoditi nečijoj časti i ugledu, pri čemu je dovoljna i neizravna namjera. No ako se dokaže istinitost činjenica, otpada biće kaznenog djela klevete iz članka 200. stavka 2. (iako i u tom slučaju može ostati uvreda). To ipak ne znači da samo počinitelj mora dokazivati istinitost, nego je to i sud dužan učiniti po službenoj dužnosti. Ako se pak istina ne može utvrditi, sumnje idu na teret počinitelja pa je i u tom slučaju ostvareno biće kaznenog djela klevete iz članka 200. stavka 2. (utoliko ovdje vrijedi načelo "in dubio contra reum"). To, međutim, ne mora uvijek značiti i da je počinjeno kazneno djelo klevete iz članka 200. stavka 2. jer je moguće, a u praksi će to biti i dosta čest slučaj, da je isključena protupravnost takvog djela (čl. 203.).

Za sve oblike klevete predlaže se ukidanje kazne zatvora.

Uz članak 5.

Predlaže se ukidanje kazne zatvora i za kazneno djelo iznošenja osobnih ili obiteljskih prilika iz čl. 201. Kaznenog zakonika. Za oba oblika tog kaznenog djela predviđenim u stavcima 1. i 2. predlaže se novčana kazna u istoj visini kao i za kazneno djelo klevete.

Uz članak 6.

U osnovi je zadržana dosadašnja formulacija, s tom razlikom da je isključenje protupravnosti prošireno i na novi oblik kaznenog djela klevete iz članka 200. stavka 2. Glede klevete iz članka 200. stavka 1. ostaje se kod dosadašnjeg rješenja prema kome ne dolazi u obzir isključenje protupravnosti jer bi se time priznalo "pravo na laž" koje se ne može opravdati nijednim od razloga navedenih u članku 203.

Uz članak 7.

Predloženom izmjenom želi se pojačati satisfakcija žrtvama kaznenih djela protiv časti i ugleda tako što u slučajevima opisanim u tekstu javno objavljivanje više neće biti fakultativno, nego obvezno. Dodan je i novi stavak 2. kako bi se naglasila obveza suda da odluka o javnom objavljivanju mora biti sadržana u presudi koja, osim toga, mora određivati i način objavljivanja.

Uz članak 8.

Ovom odredbom propisan je rok stupanja na snagu Zakona.

V. PRIJEDLOG ZA DONOŠENJE ZAKONA PO HITNOM POSTUPKU

Osnova za donošenje ovog Zakona po hitnom postupku nalazi se u članku 159. Poslovnika Hrvatskog sabora jer za to postoje osobito opravdani državni razlozi, kao i članku 161. iz razloga usklađenja s propisima Europske unije.

Nužnost donošenja Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakonika je da se izbjegnu nejasnoće u svezi s isključenjem protupravnosti kod kaznenog djela klevete dok se ne počne primjenjivati Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona («Narodne novine» br. 111/03), a koji će se primjenjivati od 1. prosinca 2003. godine.

Nadalje, ovim izmjenama i dopunama Kazneni zakonik u potpunosti se usklađuje sa pravnim stečevinama Europske Zajednice, čiji komparativni prikaz pokazuje da većina zapadnoeuropskih zemalja ima zakonska rješenja koja su ovim izmjenama i dopunama Zakonika predložena.

To sve ukazuje da postoje osobito opravdani državni razlozi, sukladno odredbama Poslovnika Hrvatskog sabora.

VI. ODREDBE VAŽEĆEG ZAKONA KOJE SE MIJENJAJU ODNOSNO DOPUNJUJU

Zamjena novčane kazne

Članak 52.

(1) Novčana kazna se ne naplaćuje prisilno.

(2) Kad novčana kazna nije u cijelosti ili djelomično plaćena u roku koji je određen presudom, sud donosi bez odgode odluku o zamjeni novčane kazne kaznom zatvora.

(3) Novčana kazna zamjenjuje se u kaznu zatvora tako da se jedan dnevni dohodak zamjenjuje s jednim danom kazne zatvora, s time da najveća mjera kazne zatvora kojom je zamijenjena novčana kazna ne može biti dulja od dvanaest mjeseci.

(4) Isplati li osuđenik dio novčane kazne, razmjerno će se smanjiti kazna zatvora, a ako isplati novčanu kaznu u cijelosti, izvršenje kazne zatvora će se obustaviti.

Zamjena kazne zatvora

Članak 54.

(1) Kad sud odmjeri i izrekne kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci, može istodobno odlučiti da se ta kazna s pristankom osuđenika zamjenjuje radom za opće dobro na slobodi.

(2) Odluku o zamjeni kazne zatvora radom za opće dobro na slobodi sud temelji na ocjeni da s obzirom na sve okolnosti odlučne za izbor vrste i mjere kazne za ostvarenje svrhe kažnjavanja nije potrebno izvršenje kazne zatvora, ali da za ostvarenje opće svrhe kaznenopravnih sankcija nije dovoljno primijeniti mjere upozorenja.

(3) Rad za opće dobro na slobodi određuje se u trajanju koje je u razmjeru sa izrečenom kaznom od najmanje deset do najviše šezdeset radnih dana. Rok za izvršenje rada za opće dobro ne može biti kraći od jednog mjeseca ni dulji od jedne godine.

(4) Odmjeravajući trajanje rada za opće dobro i roka za njegovo izvršenje sud mora voditi računa o izrečenoj kazni zatvora koju zamjenjuje i o mogućnostima počinitelja kaznenog djela s obzirom na njegove osobne prilike i zaposlenje.

(5) Kad osuđenik ne izvrši u cijelosti ili djelomično rad za opće dobro istekom određenog roka, sud donosi odluku o izvršenju kazne zatvora u trajanju razmjerno neizvršenom radu za opće dobro.

(6) Zamjena kazne zatvora u rad osuđenika za opće dobro na slobodi može se primijeniti i u slučaju zamjene novčane kazne u kaznu zatvora po članku 52. stavku 3. ovoga Zakona, kad ta kazna zatvora nije dulja od šest mjeseci.

(7) Raspoređivanje na rad za opće dobro (vrsta rada i mjesto) obavlja služba za izvršenje kaznenopravnih sankcija vodeći računa o sposobnostima i stručnosti osuđenika.

Uvreda

Članak 199.

(1) Tko uvrijedi drugoga, kaznit će se novčanom kaznom do sto dnevnih dohodaka ili kaznom zatvora do tri mjeseca.

(2) Tko uvrijedi drugoga putem tiska, radija, televizije, pred više osoba, na javnom skupu ili na drugi način zbog čega je uvreda postala pristupačnom većem broju osoba,

kaznit će se novčanom kaznom do stopedeset dnevnih dohodaka ili kaznom zatvora do šest mjeseci.

(3) Ako uvrijeđeni uzvrati uvredu, sud može oba počinitelja osloboditi kazne.

Kleveta

Članak 200.

(1) Tko za drugoga iznese ili pronese nešto neistinito što može škoditi njegovoj časti ili ugledu,

kaznit će se novčanom kaznom do stopedeset dnevnih dohodaka ili kaznom zatvora do šest mjeseci.

(2) Tko za drugoga iznese ili pronese nešto neistinito što može škoditi njegovoj časti ili ugledu putem tiska, radija, televizije, pred više osoba, na javnom skupu ili na drugi način zbog čega je kleveta postala pristupačnom većem broju osoba,

kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

(3) Ako osoba protiv koje se vodi kazneni postupak zbog klevete dokaže istinitost svoje tvrdnje ili opravdani razlog zbog kojeg je povjerovala u istinitost sadržaja kojeg je iznijela ili pronijela, neće se kazniti za klevetu, ali se može kazniti za kazneno djelo uvrede (članak 199.), ili kazneno djelo predbacivanja kaznenog djela (članak 202.).

Iznošenje osobnih ili obiteljskih prilika

Članak 201.

(1) Tko iznese ili pronese nešto iz osobnog ili obiteljskog života drugoga što može škoditi njegovoj časti ili ugledu,

kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

(2) Tko iznese ili pronese nešto iz osobnog ili obiteljskog života drugoga što može škoditi njegovoj časti ili ugledu putem tiska, radija, televizije, pred više osoba, na javnom skupu ili na drugi način zbog čega je iznošenje osobnih ili obiteljskih prilika postalo pristupačno većem broju osoba,
kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do jedne godine.

Razlozi za isključenje protupravnosti kaznenih djela protiv časti i ugleda

Članak 203.

Nema kaznenog djela kad se radi o uvredljivom sadržaju iz članka 199. i članka 200. stavka 3., sadržaju o osobnim ili obiteljskim prilikama iz članka 201., koji je ostvaren ili učinjen dostupnim drugima u znanstvenom, književnom, umjetničkom djelu ili javnoj informaciji, u obavljanju službene dužnosti, političke ili druge javne ili društvene djelatnosti, ili u novinarskom poslu, ili u obrani nekog prava ili zaštiti opravdanih interesa, ako iz načina izražavanja i drugih okolnosti jasno proizlazi da se ne radi o ponašanju koje je imalo cilj naškoditi nečijoj časti ili ugledu.

Javno objavljivanje presude za kaznena djela protiv časti i ugleda

Članak 205.

Sudska odluka kojom je oglašen krivim počinitelj kaznenog djela uvrede, klevete, iznošenja osobnih ili obiteljskih prilika može se u cijelosti ili djelomično istim putem objaviti odlukom suda na zahtjev oštećenika, a o trošku počinitelja.